

ВУКАЈЛО ГЛУШЧЕВИЋ

ОМЛАДИНСКЕ РАДНЕ АКЦИЈЕ У ЦРНОЈ ГОРИ У ПЕРИОДУ ОБНОВЕ И ИЗГРАДЊЕ 1945 — 1952

Завршетком народноослободилачког рата наш народ се нашао пред крупним задатком обнове и изградње. Стога је било неопходно мобилисати омладину, како би на својим леђима понијела задатке обнове и изградње, а тиме и народног препорода. Организовање омладине вршено је под руководством Партије и СКОЈ-а, а спроводило се усменом и писаном агитацијом. Усмена агитација била је израженија у првим поратним годинама, јер писана није била довољно развијена из материјалних и других разлога. Као облике усмене агитације потребно је издвојити конференције и састанке омладинских актива, митинге и излете. Састанци омладинских актива, као облици усмене агитације, имали су највећу примјену, а самим тим и велику улогу у мобилизацији омладине. У томе су од исте важности били како теоретски тако и практични састанци. На теоретским састанцима прорађиване су политичке, научне и културне теме, а на практичним састанцима организација, како СКОЈ-а тако и УСАОЈ-а, спровођени су конкретни задаци и анализе извршавања постављених обавеза.

Значајну улогу у мобилизацији омладине представљали су митинзи и народни зборови који су одржавани поводом неких свечаности, избора, популарисања књига и слично. На тим зборовима, између осталог, говорено је о развоју омладинског покрета у свијету, братству и јединству омладине Југославије, улози омладине у НОР-у, њеним задацима у обнови и изградњи, о резултатима рада омладине, као и другим питањима која су била од значаја за морално и политичко уздизање младих, за развој њихове свијести и патриотизма.

На сличан начин радило се и на излетима које је омладина организовала недјељом или поводом некога празника. Поред забаве, на излетима су одржавана и разна предавања. Она су имала важну улогу у сврставању омладине у јединствен радни фронт у коме је требало показати радни хероизам, сличан оном који су омладинци показали у борби против фашистичког окупатора и издајника.

Поред усмене, у мобилизацији омладине, примјењивана је и писана агитација, али је она у периоду обнове знатно заостајала за усменом агитацијом због, како сам већ напоменуо, техничких и других разлога (недостатак папира, дактилографа и друго). Као средство писане пропаганде треба поменути недјељне листове: „Побједу”, „Омладину”, „Омладински покрет”, као и џепне новине и зидне новине. С обзиром да штампа није редовно долазила, поготово на село, важну улогу имале су зидне новине које је омладина приређивала у омладинским домовима. У њима су били садржани чланци о акцијама омладине на поправци кућа, школа, омладинских домова, путева, о лијепим примјерима рада, о резултатима рада, о најбољим појединцима и слично. У вези са овим потребно је напоменути пароле као један од облика писане агитације. Оне су исписиване на свим истакнутим мјестима по селима и градовима, у творницама, школама, установама, јавним локалима и другдје. Пароле: „Сви у радни фронт”, „Нема одмора док траје обнова”, „Омладино, настави дјело наших палих другова” и многе друге позивале су да се масовно приступи обнови ратом опустошене земље.

Сва поменута средства агитације подстицала су омладину на радни задатак са којим се она ухватила у коштац у обнови и изградњи земље. Свјесна величине тога задатка, дуга према прошлим и будућим генерацијама, као и чињенице да ради за себе а не за другог, омладина је улагала огромне напоре у дизање земље из рушевина и заосталости. Рад на обнови земље јесте саставни дио оне велике борбе на бојном пољу у којој су гинуле хиљаде омладинаца и омладинки. Међутим, та активност црногорске омладине, као и омладине читаве наше земље, није се завршила обновом, већ се наставила и кроз изградњу наше земље, народноослободилачки рат и револуција били би узалудни када се не би наставило њима започето дјело, па је зато 1947. донесен Петогодишњи план, од чијег је испуњавања зависила изградња бољег и срећнијег живота у Црној Гори и Југославији уопште. Најзначајнији објекти овога плана у Црној Гори били су: пруга Никшић — Титоград, дрвни комбинат у Мојковцу, хидроцентрала на Глави Зете, дјечје љетовалиште на Ловћену, учитељски интернат у Никшићу, поморски техникум, а потом задружни домови и други мањи објекти. У реализацији ових задатака потребно би било ангажовати омладину из свих крајева Црне Горе. С обзиром да је рад на овим објек-

тима захтијевао логорски живот бригадиста, који се битно разликовао од оног у локалним радним акцијама, одзив омладине у многоме је зависио од резултата агитације.

Агитација за изградњу Омладинске пруге Никшић — Титоград, најзначајнијег објекта Првог петогодишњег плана у Републици, вршена је на бази популарисања пруге путем штампе, и радија, затим плаката, парола, филмских журнала, приредби, предавања и свакодневних разговора. У популарисању пруге значајну улогу је имала штампа (омладински, фронтовски и други листови). Листови су отворили посебне рубрике које су објављивале чланке и цртице: о учешћу омладине на изградњи пруге Брчко-Бановићи, и њеном значају, о другарству омладине на прузи, и истакнутим ликовима бригадира, о политичком и економском значају пруге Никшић — Титоград, условима живота и рада на прузи, образовном, стручном и културном уздицању бригадира, о културно-забавном и фискултурном раду, културно-умјетничком раду градитеља о, њиховим искуствима и утисцима. Ту је приказивана и сарадња бригадира и народа, њихова међусобна помоћ, посјете и слично. Са сличним садржајем припремане су и радио-емисије намијењене омладини.

Напоредо с овим припремане су и зидне новине, у којима су били објављивани чланци о учешћу омладине на изградњи пруге Брчко — Бановићи и њеном значају, о припремама за одлазак на пругу Никшић — Титоград, о значају ове пруге за економски развој Црне Горе, о резултатима рада омладине, ликовима најбољих омладинаца итд. Ови и други чланци у многоме су доприносили популаризацији омладинских радних акција. Њихов допринос био је нарочито велики на селу, гдје је штампа ријетко и у малом броју била доступна, а радио-емисије за омладину мало или нимало слушане (из техничких разлога). И агитација путем филма добијала је све више на значају. Приказивани су разни филмови, а од посебног значаја за мобилизацију омладине били су документарни филмови са пруге Брчко — Бановићи. Они су приказивани не само по биоскопским дворанама у граду већ их је „путујући биоскоп” учинио доступним и многим селима. Свако такво приказивање филма пропраћено је и у штампи.

У штампи су објављиване и пароле као један од важних облика писане агитације. Оне су исписиване на свим истакнутим мјестима у предузећима, школама установама, на паноима на којима су биле изложене фотографије са главних радилишта и слично. Што је изражавано у тим паролама види се из сљедећих слогана:

— Ми градимо пругу — пруга гради нас!

— Нека рад на изградњи „Омладинске пруге” буде нови доказ наше велике љубави према домовини и другу Титу!

— Радом на изградњи „Омладинске пруге” млади нараштај учвршћује тековине славне народноослободилачке борбе!

— Изграђена самопријегорним радом наше омладине „Омладинска пруга” остаће велико дјело трајне вриједности којим ће се поносити будућа покољења!

— Нека се кроз рад на прузи још више учврсти братство и јединство и међусобна љубав омладине свих наших народа!

— Учествовати у изградњи „Омладинске пруге” највећа је част сваког омладинца!

— Кроз физкултуру и учење на прузи развијамо своје тјелесне и духовне способности!

— Омладинци, омладинке! радити на Омладинској прузи значи провести два мјесеца у раду, учењу и другарству са десетинама хиљада младића и дјевојака из свих крајева наше земље!

— Проширимо своје знање како бисмо што боље и брже изградили пругу!

— Омладино села, похитајмо са свих страна и свих села на градњу пруге!

Овакве и друге пароле представљале су апел омладини за постављање чврстих темеља љепше будућности. Велики утицај у придобијању омладине за одлазак на радне акције имали су и састанци по активима, на којима су одржавана и разна предавања о петогодишњем плану. Преко њих се омладина упознавала са значајем плана, перспективама, развојем наше земље, њеним привредним богатствима и могућностима, њеном историјом и културом. Поред тога, одржавана су и предавања о значају омладинских радних акција у реализацији Петогодишњег плана, њиховим резултатима, о пољопривреди, задругарству и другим темама. Поменута предавања одржавана су посебно за радничку, посебно за сеоску, а посебно за интелектуалну омладину. Одржавали су их политички, јавни и стручни радници, као и ударници и најбољи омладинци који су већ били на радним акцијама. Предавања која су одржавана на зборовима, митинзима и слично преношена су кроз дневну и осталу штампу у циљу што већег придобијања омладине за одлазак на радни фронт. У томе су важну улогу имале и веселе вечери и приредбе, на којима су пјесме, рецитације, скечеви и драмски комади били пропагандног карактера. Тако је на примјер, комад „Сви на пругу”² имао за циљ да покрене народне масе на изградњу жељезнице. Такав карактер имали су и појединачни разговори и убјеђивања, односно појединачна агитација. Овај облик усмене агитације био је од посебне важности, јер је било појединаца који су били скептици у погледу ре-

¹ Архив Историјског института — Титоград (у даљем тексту: АИИТ), Материјал с пруге Никшић—Титоград.

² АИИТ, Материјал с пруге Никшић — Титоград.

лизације плана, а било је и нешто присталица старога режима. Показало се да је жива ријеч у овом случају имала много више утицаја него други облици агитације. Наиме, послије разговора и убјеђивања и такви појединци нашли су се на радном фронту у изградњи омладинске пруге.

Изградњом пруге није престао радни ентузијазам омладине. Она се сада залагала за развој задругарства, које је требало да изврши реконструкцију пољопривреде. Омладина је требало да свој радни елан прикаже и на изградњи задружних домова, жељезаре у Никшићу и других објеката предвиђених Петогодишњим планом. Мобилисање омладине за изградњу ових објеката вршено је такође путем већ поменутих средстава агитације.

Иако је агитација у периоду обнове и изградње спроведена по свим срезовима на скоро истовјетан начин, и поред тога што је одзив омладине у цјелини био велики, агитација ипак у свим срезовима није остварила исте резултате (на примјер у которском, беранском и улцињском срезу), што је била посљедица неких посебности (политичка изграђеност, традиционалан однос према физичком и колективном раду).

Оснивање радних бригада и њихов допринос обнови Црне Горе

У самом почетку ослободилачке борбе, да би што боље и организованије помогла фронту и борцима, омладина је на ослобођеној територији самоиницијативно почела да формира своје радне јединице. Те су јединице у годинама рата биле састављене претежно од дјевојака и старијих људи, јер су сви младићи способни за пушку одлазили у војску. Није лако набројати све послове којима се бавила омладина у тим својим радним јединицама. Она је прала и кувала војсци, сијала и жњела жито за фронт, преносила гранате и рањенике по непроходним гудурама и по дубоком снијегу. За овакав рад често се захтијевала и храброст као и у првим борбеним редовима.

У току 1944. године организације УСАОЈ-а су формирале по свим срезовима (негдје мање, негдје веће) радне јединице. Оне су радиле на обављању послова везаних за снабдијевња фронта. У извршавању тих послова нарочито се показала омладина никшићког, шавничког и колацинског среза.³ У поменим срезовима крајем 1944. године мање радне јединице прерасле су у прве радне бригаде.

³ У претпразничком такмичењу (1—13 јула 1944) омладина никшићког среза дала је 8783 радна дана, обрадила 2236 рала земље, прикупила 4107 kg разних намирница и оградила 118 гробова палих бораца. За то вријеме омладина шавничког среза дала је 6634 радна дана и прикупила

Прва радна бригада на територији Црне Горе формирана је 15. новембра 1944. године. То је била Прва никшићка радна бригада „Сава Ковачевић”. Од тада па до априла 1945. године формирана је Друга никшићка радна бригада „Данило Бојовић”, Трећа дурмиторска „Данило Јауковић”, IV дурмиторска, V колашинска „Вељко Влаховић”, VI колашинска, VII андријевичка „Бранко Делетић”, VIII андријевичка, IX беранска „Крсто Бајић”, X беранска, XI подгоричка „Љубица Поповић”, XII подгоричка „Будо Томовић”, XIII подгоричка, XIV даниловградска „Милан Распоповић”, XV даниловградска „Бајо Секулић”, XVI даниловградска, XVII ловћенска, XVIII ловћенска, XIX ловћенска, XX барска и XXI барска. У другим срезовима (пљеваљски, улцињски, которски, херцеговски, бјелопољски и рожајски) омладина је била организована у радне чете и батаљоне који су до средине 1945. године прерасли у радне бригаде. (Види: Грађа за историју радничког покрета Црне Горе, књига III стр. 200; омладински покрет бр. 9, 1945. године).

Формирањем радних бригада омладина је могла са више плана и организованости да приступи рјешавању најтежих задатака. Од 15. новембра 1944. године до краја рата оне су биле од великог значаја и за оперативне јединице. У тродневним или четвородневним акцијама преносиле су муницију, рањенике, храну и одјећу за војску, а радиле су и друго што је било потребно.

Али омладинске радне бригаде добијају свој пуни и прави значај управо у периоду обнове и мирне изградње. Њихов је сада задатак да добровољним и бесплатним радом помогну у обнови и изградњи земље. У том циљу радне бригаде су према својим снагама и способностима учествовале у радовима око рашчишћавања рушевина, подизања порушених и изградње нових кућа, школа, установа, путева, мостова, на сјечи дрва и лисника за инокосне породице, обрађивању и чишћењу имања, чишћењу комуникација од снијега, преношењу намирница и сточне хране. Од посебне важности био је рад на оживљавању пољопривреде: орање, сјетва, жетва, сађење и калемљење воћака, берба и слично. У извођењу ових радова по свим срезовима коришћена је омладина. Иако је углавном нестручна, та је радна снага остварила огромну уштеду државног буџета, који иначе не би био довољан за обнову земље.

Рад на обнови земље представљао је поље на којем су се могли доказивати и они који до тада било из којих разлога нијесу показали довољно активности за интересе народа и земље.

3707 килограма разних намирница, а омладина колашинскога среза дала је 5055 радних дана, прикупила 200 килограма сира, 75 литара млијека, 30 килограма трешања, 15 килограма јагода и 1000 лира (Грађа за историју радничког покрета Црне Горе, књ. III, стр. 140).

Настављајући дјело палих у рату, омладинци и омлдинке израстали су у праве јунаке рада. Из жеље да се уради што више појавило се и такмичење.⁴ Такмичили су се појединци, групе у оквиру бригаде, бригаде међусобно. Као непосредан резултат такмичења јавило се ударништво. У радним такмичењима најбољи појединци проглашавани су ударницима, а најбоље радне јединице ударним. Тако су крајем марта 1945. године први пут проглашене ударним I никшићка радна бригада „Сава Ковачевић”, III дурмиторска „Данило Јауковић”, V колашинска „Вељко Влаховић”, VII андријевичка „Бранко Делетић”, IX беранска „Крсто Бајић”, XII подгоричка „Љубица Поповић” и XIV даниловградска радна бригада „Милан Распоповић”.⁵

Развијајући такмичарски дух, омладинске радне бригаде су у првој години обнове постигле видне резултате.⁶ Оне су својим изузетним радним напорима дале важан економски допринос обнови земље. Међутим, у овом раду било је и недостатка. Они се првенствено огледају у недовољном организовању посла и непланској употреби радне снаге, што је била посљедица недостатка искуства и техничких средстава али и слабог руковођења. Осим тога, једна од крупних грешака у овом раду било је и схватање ударне недјеље. Наиме, у току ударне недјеље сваки појединац се изузетно залагао у постизању радних резултата, сматрајући да ће се на тај начин одужити за дужи времен-

⁴ Код нас се у већини случајева схватало да је такмичење везано за одређени временски рок, а губило се из вида да га треба схватити као нов метод рада убрзане обнове и изградње. Овај нови метод одликовао се јачањем радне дисциплине и усавршавањем начина рада.

⁵ „Омладински покрет”, бр. 9, 1945. године.

⁶ У току 1945. године омладина Црне Горе дала је 602.246 радних дана. За то вријеме очишћено је 6 улица и 24.107 km квадратних од рушевина, рашчишћено је 77,5 km пута, поправљено 10 километара пруге, 472 километара пута 35 мостова. 333 куће, окречено 376 зграда, пренесено на мање и веће удаљености 120.239 kg сијена, 3591 бreme листа; очишћено 638 рала ливаде; посађено 7753 саднице разног воћа, орезано 328432 чокота, окопано 71130 и посађено 64666 чокота лозе; убрано 18350 розги ископано 98 km канала за наводњавање; озидано 41,5 km оградe; узорано 325 њива и 15930 рала, препалано 393 рала земље, претјерано 14209 кола, 2440 товара и 102752 бремена ђубрива; посађено 43 рала кромпира; окопано 104 њиве кукуруза, 882 врта и 4539 рала кромпира; покошено 2626 коса ливаде; пожњено 495 њива и 459 крстина; овршено 2425 kg жита, истоварено 25 тона жита, пренесено 14182 kg и самљено 13.870 kg жита; пренесено 30470 kg брашна; истоварено 8 вагона соли и пренесено на веће и мање удаљености 26420 kg; уловљено двије тоне рибе, убрано 87.540 kg воћа; посјечено и пренесено 3064 метра кубна, 15777 товара и 6377 бремена дрва; посјечено 848 жељезничких прагова; пренесено 4 вагона даске; насуто 3 километра шодера; извађено 157 m кубних пијеска, озидано и спаљено 26 кречана, погашено 5 вагона креча; направљено 9 цистијерни и 9 чесама; сакупљено 156580 kg гвожђа и 15 хиљада бодљикаве жице; пренесено 23769 разног материјала и постављено 388 гробова. (Наведени податаци дати су за 1945. годину добијени су сумирањем и упоређивањем података датих у „Омладинском покрету”, „Побједи” и архивској грађи похрањеној у АИИТ).

ски период. (Због тога су и у току ударне недјеље постизани крупни резултати). Умјесто да буде подстрек за даље радно ангажовање, ударна недјеља је постала изговор за одмор и нерад. О томе говори и сљедећи примјер: У току једне ударне недјеље сва усјечена дрва пренесена су са Његалице на пут и ту остала, док су у Цетињу и кухиње биле без дрва.⁷

Иако је у 1945. години радила на једноставним задацима, омладина је кроз тај рад стицала искуство које је дошло до изражаја у другој години обнове, када су пред омладину стављени тежи и сложенији задаци.

У, 1946. години требало је обновити и изградити све оно што ће служити као темељ за реализацију петогодишњег плана. Схвативши тежину постављеног задатка, омладина Црне Горе се масовно ангажовала на свим пољима рада, а првенствено на обнови и изградњи путева, поправци и изградњи школа и болница, на обради поља. Организујући акције, омладина је пожртвовано и ударнички постизала крупне резултате,⁸ који су доприносили успостављању чвршћег темеља за остваривање Петогодишњег плана.

Једна од најважнијих акција у овом периоду била је изградња пута Беране—Рожаје.⁹ На тој акцији учествовало је пет омладинских радних бригада (по једна колашинска, бјелопољска и андријевичка и двије беранске бригаде) са 1140 градите-

⁷ „Побједа”, бр. 20, 1945.

⁸ У обнови 1946. године омладина је дала 1,200.000 радних дана. За то вријеме она је очистила 53 улице и 7.540 m³ од рушевина; очистила од снџега 3 km пута; оправила 220 и направила 32 мања и већа моста; направљено 1284 km и направљено 40 km државног и сеоског пута, ископано 153 km канала, поправљене 1202 и направљене 238 кућа; поправљено 111 и направљено 27 школа; оправљено 40 домова, пренесено 98367 kg сијена и 39.354 бремена листа, очишћено 68 коса и 314 хектара ливаде; накалемљено 119662 и посађене 315062 воћке; засађено 2 хиљаде хектара, орезано 1672046 чокота, засађено 13267 и окопано 201612 чокота лозе; убрано 239988 розги; окопане 2134 маслине; озидано 19 километара ограде, узорано 7386 и препалано 119 рала земље; претјерано 480 кола, 15233 товара и 135280 бремена ђубрива; посађено 8600 kg кромпира; окопано 1015 ha земље, покошено 459 рала и 73 косе ливаде; поплашћено 546400 kg сијена, садјено 260 пластова; пожњено 234 ha жита и 287 рала кукуруза, овршено 50500 kg жита; истоварено 140 тона и пренесено 120036 kg жита; посјечена 30664 m³ дрва; пренесено 325 m³ и 5636 бремена дрва; посјечено 398 m³ грађе; пренесено 988 греда; 1196 подница и грађе за 50 кућа; истовремено 17 камиона грађе и 427855 кубика разног материјала; сакупљено 6870 kg воћа; растурено 4866 m³ и фигурирано 64 m³, припремљено 5492 m³ и пренесено 3326 m³ туцаника; припремљено 470 m³ шљунка; извађено 414 m³ и пренесено 113 m³ пијеска, припремљено 190 m³ и пренесено 1174 m³ камена, засађено 84704 шумске саднице; ископано 39496 рупа за саднице; озидано 200 кречана; направљено 498 метричких центи креча, очишћено 47 km и поправљено 274 km канала за наводњавање, оправљено 6 гробова (Види: „Побједа” за 1946. и „Омладински покрет” за 1946. годину).

⁹ Изградња пута Беране—Рожаје отпочела је средином 1946. године („Побједа” бр. 31, 1946).

ља.¹⁰ То је била не само најважнија него и најтежа радна акција у овом периоду, с обзиром на околност да су радне бригаде први пут радиле изван својих средина и живјеле логорским начином живота. Но, и поред многих тешкоћа, радне бригаде су за 151,120 радних часова ископале и колицима превезле 15700 m³,¹¹ дајући тиме велики допринос изградњи пута Беране — Рожаје. Изградња овога пута била је од великог значаја за економско и културно повезивање Црне Горе и Србије. Осим тога, она је омогућила транспорт из пилане Треска у Рожајама, што је значило велики допринос обнови и изградњи Црне Горе.

Ови и претходно наведени резултати указују да је код омладине и у овом периоду постојао радни елан, али да се нијесу постигли онакви резултати какви би се постигли да је било више плана у раду и више координације између привредних министарства и органа власти у крајевима у којима су поједини радови извођени. Међутим, треба истаћи да су ти недостаци и пропусти у раду били мање изражени него у претходној години.

*Омладинске радне бригаде на реализацији програма
Петогодишњег плана*

Смјернице привредног развоја, намећући потребу за постизањем што бољих резултата, условиле су 1947. године прелазак на планску привреду, а самим тим и на теже и сложеније задатке за чију је реализацију требало масовно ангажовање и учешће омладине. Преласком на планску привреду Црна Гора је постала велико радилиште на којем је заставу радног прегнућа понијела омладина. Схватајући значај I петогодишњег плана, црногорска омладина прихватила се ове обавезе дубоко свјесна да ће он остварити многе услове за бољи живот и свјетлију будућност. С обзиром на то да су жељезнице као транспортно средство тијесно везане за брз и равномјеран развитак привреде, изградња пруге Никшић — Титоград схваћена је као општа потреба црногорског народа, тим прије што је жељезничка мрежа Црне Горе износила само 0,96% укупне жељезничке мреже Југославије. Стога је први и најважнији задатак Петогодишњег плана био изградња ове пруге.

Иако је већ на самом почетку имала да се бори са низом тешкоћа, црногорска омладина је с великим полетом прихватила обавезу да без довољно стручних и техничких средстава изгради прву црногорску пругу дужине 53 километра. Рад на пру-

¹⁰ „Побједа”, бр. 31, 36, 1946. године.

¹¹ „Побједа” бр. 47, 1946. година.

зи започео је 1. априла 1947. године.¹² Током 15 мјесеци, односно од 1. априла 1947. до 13. јула 1948. године, учествовало је у томе раду 115 омладинских радних бригада, са 25352 омладинца и омладинке из Црне Горе¹³ Од тога су 0,58% били интелектуалци, 8,54% ђаци, 5,53% радничка и 85,35% сељачка омладина.¹⁴

Поред омладине из Црне Горе, на омладинској прузи Никшић — Титоград учествовало је и 4348 омладинаца и омладинки из других наших република.¹⁵ Њима се прикључила у петој смјени и прва бригада југословенских исељеника из Аустралије.¹⁶ На извршењу овог крупног задатка омладини су несебично помогли и фронтовци (чланови Народног фронта). Са 115 омладинских радних бригада водило је битку за испуњење обавеза и 18729 фронтоваца, сврстаних у 101 бригаду.¹⁷ И поред овако масовног учешћа, изградња пруге била је веома тешка. То је проишталало не само из дужине трасе, непроходности камењара, подводности терена на појединим мјестима него и из недостатка техничких средстава и стручне радне снаге.¹⁸ Но, и поред свих недостатака, градњи пруге пришло се смјело и без сумње у успјех. Радило се по киши, снијегу, хладним зимским ноћима, понекад и уз велику опасност у тунелима и високим усјецима, само да би пруга била што прије завршена.

Живећи логорским начином живота, бригаде су радиле по смјенама. Бројно стање бригада по смјенама приказано је у Табели 1.¹⁹

¹² Рад на прузи Никшић—Титоград започело је осам радних бригада, и то у Никшићком пољу радиле су III са 258 и IV 197 бригадиста; у Мартинићима II и V са по 220 бригадиста; у Казновици VIII са 246 бригадиста и у Голубовцима I са 220, IV са 222 и VII са 226 бригадиста („Побједа”, бр. 39/47).

¹³ Омладинска пруга Никшић—Титоград, Цетиње 1949, стр. 14.

¹⁴ Исто, стр. 15.

¹⁵ Исто, стр. 20.

¹⁶ Исто, стр. 143.

¹⁷ Исто, стр. 20.

¹⁸ Недостатак стручне радне снаге и помањкање техничких средстава били су главни проблеми на прузи. У почетку је било врло мало инжењера, техничара, рачунског стручног особља. Ако се изузме оно искуство које су посједовали учесници градње пруга Брчко — Бановићи и Шамац — Сарајево, основна маса градитеља била је без искуства. Још теже је било питање техничких средстава. Радови су отпочели са четири камиона, два компресора, без иједног вентилатора, без булдожера и других грађевинских машина. Руководство и градитељи морали су се борити са таквим тешкоћама током читаве изградње. (Види: „Омладинска пруга Никшић — Титоград”, стр. 17, 18).

¹⁹ „Омладинска пруга Никшић — Титоград”, стр. 20.

Табела 1

Смјене	Омладинске бригаде из Црне Горе		Фронтоске бригаде		Омл. бригаде из осталих република		Стручне и специјалне бригаде	
	Бр. бригада	Омлад. у њима	Бр. бригада	Фронт. у њима	Бр. бригада	Омлад. у њима	Бр. бригада	Омлад. у њима
I	9	1945					1	110
II	13	2659	13	2530			1	86
III	9	2016	14	2176			1	215
IV	7	1358	14	2140			1	170
V	42	8285	30	5869	9	1703	7	864
VI	35	7089	30	6014	14	2645	7	1511
Укупно:	115	23352	101	18729	23	4348	18	2956

Иако је омладина са великим полетом приступила раду на прузи, резултати по смјенама били су веома различити. Те су разлике посљедица мање или веће организованости, недостатка техничких средстава, временских услова, смјештаја и терена на којем се радило.²⁰

У жељи да се што боље и брже савладају све препреке у изградњи овог најзначајнијег објекта Првог петогодишњег плана, развило се, као нов метод рада, појединачно и међубригадно такмичење. Такмичење бригада за прелазну заставицу представљало је у ствари борбу за испуњење радног задатка. У тим радним окршајима најбоље бригаде проглашаване су ударним, а најбољи појединци ударницима. У току петнаестомјесечног рада, колико је и трајала изградња омладинске пруге, 3853 најбоља омладинца и омладинке проглашени су ударницима,²¹ а све бригаде ударним. Двије (Прва и Друга минерска) проглашене су ударним седам пута, три (Трећа минерска, Прва горичка и Прва ужичка) шест пута, четири (Седамдесета никшићка, Осамдесет трећа колашинска, Деведесет девета цетињска и Љубићко-грнавска) пет пута, двадесет једна (Седамдесет прва, Седамдесет четврта и Седамдесет пета никшићка, Седамдесет трећа дурмиторска, Седамдесет шеста цетињска, Седамдесет седма и Стота даниловградска, Седамдесет осма титоградска, Осамдесет прва херцеговачка, Осамдесет друга колашинска, Осамдесет четврта и Осамдесет пета барска, Деведесета бјелопољска, Де-

²⁰ Види: Вукајло Глушчевић, „Учешће омладине у изградњи пруге Никшић — Титоград”, Историјски записи бр. 3-4, 1985. год.

²¹ „Омладинска пруга Никшић — Титоград”, страна 18.

ведесет шеста андријевичка, Деведесет четврта жичка, Прва сјеничка, Прва крагујевачка и Школска омладинска бригада) четири пута, шеснаест бригада (Седамдесет друга дурмиторска, Седамдесет девета титоградска, Осамдесета колашинска, Осамдесет шеста, Осамдесет седма и Деведесет седма беранска, Деведесет прва бјелопољска, Деведесет друга пљеваљска, Деведесет четврта и Деведесет пета андријевичка, Шеста хрватска, Друга фочанска, Прва врањска, Девета далматинска, Прва кључка и Друга дувањска (три пута и шест бригада) Деведесет трећа пљеваљска, Четврта сарајевска, Друга републичка, Прва, Друга и Трећа физкултурна) два пута, а остале по једанпут.²²

Радећи пожртвовано и ударнички, бригадири су и у најтежим условима постизали крупне резултате. Иако се путем неколико цифара не може приказати обим радова на прузи, ипак о великим напорима које су градитељи уложили да остваре своју обавезу говоре и ови подаци:

На прузи је ископано 1389273 m³ земље и камена, изграђено 85 усјека од укупно 26 километара и 301 метар, подигнута су 64 насипа дужине 25981 m, изграђено је 11 тунела од 3241 m, из тунела је избијено 129080 m³ камена, у тунеле је уграђено 11544 m³ бетона, подигнуто је 9 мостова и у њих је уграђено 11543 m³ бетона, у приступне путеве уграђена су 56874 m³, угра-

Број ударника по смјенама и њихов социјални и национални састав дат је у Табели 2.²³

Табела 2

БР. УДАРНИКА ПО СМЈЕНАМА	НАЦИОНАЛНИ САСТАВ УДАРНИКА	САСТАВ	СОЦИЈАЛНИ САСТАВ УДАРНИКА		
I	124	Црногораца	3376	Радника	146
II	311	Срба	243	Сељака	3481
III	218	Хрвата	141	Ђака	226
IV	182	Словенаца	15		
V	374	Македонаца	18		
VI	2644	Шиптара	60		
Укупно:	3853		3853		3853

ђено је при пошљунчавању 30 m³ шљунка, положено је 56130 колосјека и постављено 56 километара ТТ линије.²⁴

Изградњом пруге Никшић — Титоград створена је могућност да се Црна Гора чвршће повеже са привредно богатијим крајевима и да дође до потребних средстава за побољшање услова живота. Створени су и потребни услови за убрзано подизање и изграђивање порушених насеља, а нарочито Титограда.

²² АИИТ, Материјал са пруге Никшић — Титоград, 1948. године.

²³ „Омладинска пруга Никшић — Титоград”, стр. 18.

²⁴ „Омладинска пруга Никшић — Титоград”, стр. 22.

Њоме је омогућено превозење веће количине грађевинског материјала, који се не би могао уредно и на вријеме обезбиједити камионским транспортом. До завршетка пруге и њеног пуштања у саобраћај радови у Титограду су били незнатни у односу на оне обављене током Петогодишњег плана.

Изградња пруге Никшић — Титоград представљала је значајан допринос развоју електрификације и индустријализације Црне Горе, за који су биле потребне велике количине материјала. Осим тога, пруга представља први жељезнички пут који центар Црне Горе везује са другим републикама. Њеном изградњом дјелимично је ријешено питање транспорта у читавој Републици. У том погледу она је имала двоструки значај: с једне стране, на тој најоптерећенијој релацији — транспорт камионима замијењен је лакшим и јефтинијим жељезничким транспортом, и саобраћајем, а с друге стране то је омогућило да се читав камионски парк са ове релације пребаци на друге комуникационе везе у Републици. Овакво побољшање транспорта омогућило је брже и редовније снабдијевање Црне Горе и предметима широке потрошње, а и бржи и редовнији промет између појединих срезова у Црној Гори, као и између Црне Горе и других република. Према томе, омладинска пруга Никшић — Титоград је несумњиво представљала крупан корак у економском развоју Црне Горе. Поред економског, она је имала и велики културни и политички значај, како за омладину тако и за читав народ. На изградњи пруге учествовала је скоро читав сеоска омладина, за коју је пруга значила упознавање са новим начином живота и рада. Пруга је имала посебан значај и за политичко активирање и уздизање, а нарочито албанске и муслиманске омладине, која ту први пут учествује на оваквој радној акцији.

Омладина Црне Горе узела је великог учешћа и у раду на многим другим важним објектима прве године Петогодишњег плана. Тако је на градилиштима 59 задружних домова учествовало 43 сталне и 57 повремених омладинских бригада, са укупно 11950 градитеља. У том раду омладина је дала 1,275.152 радна часа.²⁵ Поред тога, двије бригаде из среза барског, које су бројале по 130 омладинаца, радиле су 10 дана на берби соли у Улцињској солани. Ове бригаде извадиле су из базена 4,972.800 кг соли.²⁶

Омладина титоградског среза активно је учествовала на свим радовима који су извођени у граду и срезу. Једна од највећих радних акција била је она у Љешкопољу. Омладинска бригада од 140 омладинаца и омладинки радила је 21 дан на прокопавању тамошњег канала. На овом раду омладина је дала 2666 радних дана.²⁷

²⁵ „Побједа”, бр. 296, 1948.

²⁶ „Побједа”, бр. 74, 1947.

²⁷ „Побједа”, бр. 1, 1948.

Другу велику радну акцију извеле су двије омладинске бригаде на пошумљавању Темовског поља. Оне су укупно бројиле 280 бригадира, а радиле су 30 дана. Бригаде су дале 25384 радна часа на копању канала за наводњавање у дужини 108375 m. Засађене су 75.682 саднице, а заграђено 56250 m канала.²⁸

У акцији на преношењу дрва из Корита Хотских до Орахова учествовало је 140 омладинаца, који су непрекидно радили 5 дана. У овој акцији пренесено је 1000 кубика опревног дрвета.²⁹

Осим ових великих, омладина титоградског среза извела је и низ мањих радних акција на рашчишћавању рушевина у граду, оправци путева, пољопривредним радовима и стамбеној изградњи.

Омладина пљеваљског среза, сврстана у 44 чете, поред мањих акција на поправци кућа, школа, путева и мостова, узорала је и посетијала 153 ћа породицама градитеља пруге Никшић—Титоград и 17 ћа државног имања.³⁰ Највећи објекат у срезу био је пут Глибаћи — Бобово. На њему је радила бригада од 134 бригадира, који су на раду остали два мјесеца.³¹ Радови су извођени на најтежем терену и уз помањкање и најнужнијег алата.

У веће акције које је извела омладина овога среза спадају и оне на пошумљавању голети око Пљеваља. У тим акцијама учествовало је 548 омладинаца и омладинки, који су ископали 20 хиљада рупа и засадили 15 хиљада садница.³²

Омладина херцегновског среза дала је такође значајан допринос. На оправци сеоских путева, сагоријевању кречана, сијању памука и на другим радовима, омладина је дала 90.000 добровољних радних дана.³³

Чланови организације Народне омладине бјелопољског среза дали су 30.218 радних дана на набавци и припремама материјала за установе и стамбене зграде, у прољећној и јесењој сјетви, сређивању љетине, изградњи и оправци путева, обради земље породицама погинулих бораца итд.³⁴

У току 1947. године и омладина среза андријевичког постигла је значајне успјехе у извршењу постављених задатака: дала је 111.000 радних дана, а на задацима локалног карактера још 38000. За то вријеме изграђено је 16 km пута, 19 km нових и 82 km старих канала за наводњавање.³⁵

Омладина дурмиторског среза дала је 92898 добровољних дана на оправци 334 куће, изградњи путева Боан—Буковица и

²⁸ Исто.

²⁹ Исто.

³⁰ „Побједа”, бр. 9, 1948.

³¹ Исто.

³² Исто.

³³ „Побједа”, број 17, 1948.

³⁴ „Побједа”, број 26, 1948.

³⁵ „Побједа”, број 29, 1948.

Жабљак—Црно језеро, изградњи и оправци 41 km сеоских путева, реализовању плана прољећне сјетве, сагоријевању 8 кречана итд.³⁶

У првој години Петољетке омладина никшићког среза, поред радова на прузи Никшић — Титоград, дала је на разним локалним и републичким радовима 60.000 радних дана. Она је активно учествовала у подизању кућа и школа, градњи путева, обради земље, пошумљавању голети и слично.³⁷

Омладина Црне Горе учествовала је 1947. г. и на савезним радним акцијама (пруга Шамац — Сарајево, фабрика тешких машина и алатљика „Иво Лола Рибар“). На овим радовима учествовало је 16 радних бригада са 3984 бригадира.³⁸ Током 1948. године у радним акцијама републичког и савезног карактера учествовало је 84% чланова Народне омладине.³⁹

Од акција републичког карактера омладина Црне Горе учествовала је у изградњи санаторијума на Ловћену, зграде интерната у Никшићу, поморског техникума у Котору, средње школе у Титограду, комбината дрвне индустрије у Мојковцу, хидроцентрале на Глави Зете и колског пута Платије — Морача.⁴⁰ На изградњи ових објеката омладина је дала 8,500.000 радних часова. Осим наведеног, у овом периоду на изградњи задружних домова учествовало је 77 бригада са 11950 омладинаца, који су дали 184725 радних дана. Бригадири су живјели логорским животом од 15 до 30 дана.⁴¹

Црногорска омладина помагала је и организацији Народног фронта. У локалним акцијама, заједничким радом, поправљено је 130 школа, озидане 523 куће, посјечен 8331 m³ грађе, узорано 10478 ha земље, засијан 7471 ha земље, засађене 98564 разне воћке, 74772 чокота лозе и 1,006.853 струка дувана, сакупљена 119563 kg маслина итд.⁴²

Омладина је у 1948. години учествовала и у савезним радним акцијама, и то на изградњи Новог Београда, Нове Горице, пута Братство—јединство, пута Кучево—Бродице и хидроцентрале Маврово.⁴³ Наовим радним акцијама учествовало је 487 бригадиста.⁴⁴

У борби за остварење Петогодишњег плана, црногорска омладина је и у току 1949. године узела масовног учешћа. У томе

³⁶ Исто.

³⁷ „Побједа”, број 39, 1948.

³⁸ АИИТ, Извјештај о раду Народне омладине Црне Горе у 1947.

³⁹ АИИТ, Четврти конгрес Народне омладине Црне Горе, 1949.

⁴⁰ АИИТ, Извјештај о раду Народне омладине Црне Горе у 1948. и „Побједа”, број 60, 1949.

⁴¹ АИИТ, Извјештај о раду Народног фронта Црне Горе у 1948.

⁴² АИИТ, Извјештај о раду Народне омладине Црне Горе у 1948. години.

⁴⁹ Исто.

⁴⁴ Исто.

је нарочито велики допринос дала сеоска омладина.⁴⁵ Она је обезбиједила добровољну радну снагу за савезне и републичке радне акције. Тако је пет омладинских радних бригада учествовало у изградњи ауто-пута Братство-јединство,⁴⁶ а 724 бригадира у саставу фронтонских бригада радило на изградњи Титограда.⁴⁷ Такође, значајне резултате сеоска омладина постигла је на пољопривредним радовима (прољећној и јесењој сјетви, помоћи традителима пруге у обради њихових имања, уништавању разних штеточина и др.), као и на изградњи задружних домова.⁴⁸

Омладина Црне Горе је и у 1950. и 1951. години дала значајан допринос остваривању задатака Петогодишњег плана. Учесће у разним акцијама није јењавало. Поред радова на локалним радним акцијама омладина је масовно учествовала и у републичким и савезним радним акцијама. Тако је у 1950. години учествовало 1250 омладинаца, а на радовима у Републици у саставу фронтонских бригада 5610. Осим тога, на изградњи Титограда радило је пет самосталних бригада са 605 омладинаца и омладинки. У овим акцијама се нарочито истицала сеоска и средњошколска омладина.

У локалним радним акцијама омладина је дала 2,428.285 радних часова. Сакупљено је 98.912 kg љековитог биља, засађено 92.416 разних шумских и 40416 воћних садница, окречено и очишћено 173.300 разних воћака, покупљено 13510 разних отпадака.⁵⁰

У пољопривредним радовима, а нарочито у косидбеним, истакла се сеоска омладина. У томе је нарочито предњачила омладина дурмиторског и пљеваљског среза. Сеоска омладина се истицала и у другим радовима. Тако је у току двомјесечног такмичења дала 39.767 радних часова. Само у бјелопољском срезу млади су прибавили 140 m³ камена, 78 m³ пијеска и 15 хиљада kg креча, док је омладина титоградског среза подигла 4 нове и оправила 5 старих колиба на сточарским катуницама.⁵¹ Сеоска омладина је учествовала и у периодичним акцијама, као што су Недјеља друмског саобраћаја, када су оправљени путеви и мостови, Недјеља откупа вуне и друге акције.

Ове активности су настављене и у 1952. години. Средњошколска и сеоска омладина наставила је рад у локалним радним

⁴⁵ Учесће радничке омладине у радним акцијама било је знатно мање, јер је она у предузећима и радионицама водила свакодневну битку за испуњење планских задатака.

⁴⁶ АИИТ, Извјештај о раду Народне омладине Црне Горе у 1948.

⁴⁷ Према подацима из листа „Побједа“ за 1949. годину, омладина титоградског среза са омладином из других срезова Црне Горе дала је преко 24.540 радних дана на изградњи Титограда.

⁴⁸ На пољопривредним радовима и изградњи задружних домова сеоска омладина је дала 215.584 радна часа.

⁴⁹ АИИТ, Извјештај о раду народне омладине Црне Горе у 1950.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Исто.

акцијама, а у завршној години Првог петогодишњег плана приступила је изградњи жељезаре у Никшићу. У овој радној акцији учествовало је 3000 припадника сеоске и средњошколске омладине из читаве Републике.⁵² Они су дали значајан допринос остваривању овога крупног задатка.

Успјеси црногорске омладине у периоду обнове и изградње најбољи су докази њене високе свијести и оданости своме народу. И поред низа тешкоћа (напад Информбироа, економска блокада од стране СССР-а, суша и друге тешкоће), омладина је остварила своје радне обавезе у овом периоду.

Карактер и значај омладинских радних акција

Борећи се против окупатора, Црна Гора је, као и читава наша земља, поред великих људских жртава претрпјела и страховита разарања. Многа села су била попаљена, градови порушени, поља опустошена, путеви разорени, индустрија оштећена. Омладина је за све то знала, па је у тим тешким околностима, као и раније када је требало предузимати судбоносне кораке, нашла прва на тешком радном фронту, да би се што прије отклониле посљедице рата. Покрет формирања омладинских радних бригада захватио је сва насеља, све крајеве Републике. Бригаде су организоване свуда, од најмањих забитих планинских села до великих градова. Оне су се ангажовале на свим пословима — од подизања порушених кућа, мостова и оправљања путева до изградње школа, водовода и електричне мреже и сл. Учешће омладине у подизању земље из ратне пустиши допринијело је уштеди државног буџета, којим се иначе није могла извршити обнова. Отуда су омладинске радне акције имале несумњив економски значај. Иако тада није вођена педантна статистика, неке чињенице ипак говоре од коликог су економског значаја биле омладинске радне акције у периоду обнове. Тако је у времену од 1944. до 1947. године омладина дала 3,927.045 радних дана, чиме је уштеђено 225 милиона динара.⁵³ а на прузи Никшић — Титоград 6,397.097 радних часова у вриједности 63,970.970. динара.⁵⁴ Но, иако је рад омладине био бесплатан, издаци за храну, одјећу, смјештај и културно-просвјетни рад чинили су га скупим, па се намеће питање како су то радне акције доприносиле уштеди државног буџета. Економска корисност омладинских радних акција била је у томе што су представљале чист добитак у времену, јер кратак рок грађења смањивао је трошкове и убрзавао повратак инвестираних средстава. Гледано са

⁵² М. Стефановић, С. Михаиловић и М. Крцговић, Тридесет година омладинских радних акција", Београд, 1976. године, 106.

⁵³ „Побједа”, број, 296, 1948.

⁵⁴ „Омладинска пруга Никшић—Титоград”, стр. 19.

тог становишта добровољни рад био је јефтинији од плаћених радова.

Економски допринос омладинских радних акција био је и у томе што се на њима брзо и јефтино описменило на хиљаде омладинаца и омладинки. На њима је велики број младих завршавао курсеве на којима је стицао стручне квалификације и потом се директно укључивао у производњу. То је био значајан допринос задовољавању потреба за радном снагом у индустрији и другим привредним гранама. Убацивање тако младе радне снаге у производни процес довело је до њеног снажног полета. Без тога многи јавни радови не би могли бити остварени у предвиђено вријеме. Објекти изграђени добровољним радом били су кључни објекти Петогодишњег плана којим су постављени темељи индустријализације и електрификације у Републици.

Радне акције нијесу се задовољавале само радним учинком, већ су тежиле и духовном зближавању младих. Тако су за скоро пет мјесеци рада на прузи Никшић—Титоград учествовале 23 омладинске радне бригаде из свих република са 4348 градитеља.⁵⁵ Њихово присуство, колективни живот и рад са њима, културно-идеолошка изградња — продубиле су братство и јединство омладине, а преко њих и братство и јединство народа Југославије, ту највећу тековину НОБ. Преко радних акција ковало се пријатељство не само на ријечима него и на дјелу. То говори о великом политичком значају радних акција.

Радне акције нијесу биле само поприште радних побједа чланова Народне омладине већ и велике школе у којима се омладини пружала могућност за културно-просвјетни рад. Биле су то свестране школе, прави „мали универзитети”, у којима је образовни рад из године у годину постајао разноврснији и обимнији. Тај рад се нарочито развио када су радне јединице радиле заједно и живјеле логорским животом. С обзиром на околност да је у бригадама већину чинила сеоска омладина тежиште рада било је на просвјетном уздизању градитеља. Ту се стицала основна писменост и завршавали стручни курсеви. У почетку је то било теже због недовољне организованости и лоших материјалних услова. Тако је у току 1945. године због наведених разлога описмењено само 500 омладинаца и омладинки.⁵⁶ Међутим, пошто је 1946. година требало да омогући услове за прелазак на планску привреду, наметнула се потреба за подизањем и културног нивоа широких радних маса. Стога се у 1946. години организованije приступило описмењавању, што је условило и видне резултате. У том периоду описмењено је 5.157 неписмених.⁵⁷ Кампања про-

⁵⁵ „Побједа”, број 165, 1948.

⁵⁶ Податак је добијен сумирањем резултата објављених у „Побједи” 1945.

⁵⁷ „Побједа”, 1946.

тив неписмености настављена је у 1947. години. Поред рада на изградњи пруге Никшић—Титоград као најважнијег објекта првог Петогодишњег плана, велика пажња посвећена је описмењању.⁵⁸ У току изградње пруге (април 1947 — јул 1948) описмењено је 3.725 градитеља, од којих 2.589 омладинаца и омладинки.⁵⁹ Овако добри резултати у описмењавању постигнути су управо због тога што се радило са напредном омладином. Али у току 1948. године било је мање успјеха, јер је то била мање-више равнодушна омладина која је на описмењавање гледала као на нешто сувишно. У току 1949. године остали су најзаосталији, али њихов број био је мали.

Поред алфаветских течајева на омладинским радним акцијама одржавани су и разни курсеви (минерски, баштовански, зидарски, каменорезачки, тесарски, возачки, механичарски, административни, санитарски и други) који се могу сматрати и првим стручним школама у послужератном периоду. Они су радили у логорима омладинских бригада. Кроз њих је прошло неколико хиљада омладинаца и омладинки.⁶⁰ Разумије се, на овим курсевима није се могло стећи потпуно знање, али су бригадири добијали барем основу за даљи развитак. Тако су се из редова градитеља стварали нови кадрови у многим мјестима гдје прије одласка на радне акције није постојала чак ни СКОЈ-евска организација. Ови омладинци су тамо постигли основна политичка и стручна знања и постали љубитељи књиге и штампе, па су се многи потом истакли и као иницијатори отварања библиотека и читаоница по селима, као и разних активности путем којих су преносили стечена знања.

Осим образовног, омладинске радне акције имале су и велики васпитни значај. Када је о томе ријеч, потребно је разликовати: политичко, културно и физичко васпитање.

Политичко васпитање омладине се одвијало преко разних предавања која су солидно припремали најпознатији партијски и други друштвени и културни радници. Колико је важности

⁵⁸ У Црној Гори је 1947. године било 29404 неписмена до 60 година старости. Од тога 27% неписмених припадало је барском и улцињском срезу. То су углавном били припадници албанске народности који су на школу гледали као на нешто непотребно и чак сматрано срамно када су у питању била женска дјеца (Побједа, број 62, 1947).

⁵⁹ Побједа, бр. 164, 1948.

⁶⁰ На омладинској пружи Никшић—Титоград, минерски курс завршило је 1053 омладинца, зидарски, каменорезачки и тесарски 1200, баштовански 175, курс жељезничара 188 омладинца, административно финансијски 215 омладинаца и омладинки, курс руководиоца фискултурних актива 445 омладинаца и омладинки, курс за руководиоца алфаветских течајева 78, санитарских 52 омладинца и омладинке, курс за пионирске руководиоце 34 омладинца и омладинке, курс за инструкторе предвојничке обуке завршило је 142 а за руководиоце омладинских актива завршило је 953 омладинца. (Побједа, бр. 64, 78, 84, 86, 1947. година и бр. 79, 100, 158, 164, 1948.

придавано политичком уздизању и васпитању младих на радним акцијама говори податак према којем је на омладинској прузи Никшић — Титоград одржано 731 политичко предавање.⁶¹ Преко ових предавања младим градитељима је пружена могућност да се упознају са важним политичким догађајима у свијету и код нас и да што боље разумију проблеме социјалистичке изградње у нашој земљи.

Добровољне радне акције пратио је и плодан културно-забавни живот. У фази локалних радних акција културно-забавни живот омладине сводио се углавном на дилетантске приредбе и веселе вечери. Међутим, тај облик дјелатности постаје много садржајнији и разноврснији са логорским начином живота бригадира. У тим условима омладина је могла у много већем броју да учествује у разним облицима културног изражавања. Томе су поговарала и средства којима је омладина располагала. Она је посједовала позорницу у кругу насеља, паное за зидне новине и повремене изложбе ликовних репродукција или фотографија, затим филмове, разгласну станицу, библиотеке, штампу и друго. Једна од најомиљенијих форми културног изражавања биле су логорске ватре. Оне су организоване увече. Бригадисти су се окупљали око велике ватре, играли народна кола, пјевали пјесме и изводили разне тачке програма, међу којима и предавања из историје. Колико је то била омиљена форма културног изражавања показује чињеница да су на Омладинској прузи Никшић — Титоград приређене 622 логорске ватре.⁶² Организоване су и културно-умјетничке приредбе које су спремале дилетантске групе бригада.⁶³ Бригадисти су припремали приредбе не само у насељима већ и околним мјестима. Гостовања дилетантских група бригада у околним мјестима и мјесних дилетантских група у насељима доводиле су до зближавања омладине и грађанства које је на тај начин могло да види како се културно изражава (пјева, свира, плеше) омладина из других крајева. Било је и више гостовања позоришних културно-умјетничких и фолклорних друштава,⁶⁴ а приређиване су и филмске представе.⁶⁵ То је било од великог значаја, поготово за омладинце и омладинке са села, од којих су многе први пут овдје видјели позоришну или филмску представу. Овако велики успјех културно-умјетничке самодјелатности проистекао је из потребе али и интересовања за тај рад. Нарочито је била развијена културно умјетничка самодјелатност

⁶¹ „Омладинска пруга Никшић — Титоград”, стр. 150.

⁶² „Омладинска пруга Никшић — Титоград”, стр.17.

⁶³ На Омладинској прузи Никшић — Титоград приређено је 260 приредби („Омладинска пруга Никшић — Титоград”, стр. 151.).

⁶⁴ На прузи је гостовало неколико позоришних група, које су дале 278 позоришних представа („Омладинска пруга Никшић — Титоград”, стр. 151).

⁶⁵ Кинобуси су приказали 590 филмских представа („Омладинска пруга Никшић — Титоград”, стр. 17).

у средњошколским бригадама. Иако је у том раду било многих недостатака, ипак је са квантитетом културних изражавања растао и њихов квалитет. Тако су се омладинци и омладинке уз рад културно васпитавали и уздизали.

Потребно је указати и на физичко васпитање омладине, иако оно није отпочело упоредо са радом бригада на радилиштим. На основу расположиве грађе да се закључити да прве елементе физичке културе на радним акцијама сусрећемо на омладинској прузи Никшић — Титоград. Међутим, и ту је у почетку било много препрека и тешкоћа, проистеклих у првом реду из недовољне техничке припремљености, малог броја реквизита, недостатка терена и стручног руководства, али је било и тешкоће другог карактера. Наиме, на прузи је била углавном сеоска омладина, а она не само што није имала искуства у овом погледу него се тешко и навикавала да се редовно бави фискултуром. Ипак, временом су многе тешкоће отклоњене и фискултура је постала саставни дио свакодневног живота бригадиста. У близини градилишта гдје год је то било могуће прављени су спортски терени, на којима се изводила јутарња гимнастика и дневни часови фискултуре. Ови часови су поред тренинга, обухватили и разне спортске дисциплине, као одбојку, фудбал, бокс, рвање, лаку атлетику и др. Као плод јачег развоја фискултурне дјелатности на прузи се развило масовно јављање такмичара за значку фискултурника. Од 16.664 бригадиста који су се пријавили, значку фискултуре је освојио 684 бригадир, од којих и једну златну и 18 сребрних.⁶⁶ Међутим, најјача манифестација фискултурне дјелатности на прузи биле су масовне приредбе и слетови. У току изградње одржано је 17 таквих манифестација.⁶⁷ Осим тога, одржано је 3015 часова дневне гимнастике, 6578 часова јутарње гимнастике, 612 лакоатлетских и 2800 осталих такмичења. Уз то, омладина је изградила 58 спортских објеката.⁶⁸ Наведени подаци указују да су на радним акцијама хиљаде омладинаца и омладинки биле обухваћене разним формама фискултурне дјелатности. С обзиром на чињеницу да су многи омладинци и омладинке доласком на радну акцију први пут видјели спортске реквизите и први пут се позабавили спортом, значај ове активности био је свакако велики.

*

На крају свега изложеног може се констатовати да су омладинске радне акције настале у ратном вихору и да су свој пуни и прави значај добиле у периоду обнове и изградње. У том пери-

⁶⁶ „Побједа” бр. 165, 1948. године.

⁶⁷ Исто.

⁶⁸ „Омладинска пруга Никшић—Титоград”, стр. 155.

оду акције су имале првенствено економски значај, јер су омогућавале уштеду државног буџета, који ионако није био довољан за обнову ратом опустошене земље. Поред тога, омладинске радне акције дале су велики допринос и на политичком, културном и образовном плану, што потврђују подаци наведени у овом раду.

Vukajlo Gluščević

ACTIONS DE TRAVAIL DE LA JEUNESSE
AU MONTENEGRO DANS LA PERIODE DE RESTAURATION
ET DE CONSTRUCTION 1945—1952

R e s u m é

Les actions de travail de la jeunesse comme un phénomène social représentent des travaux publics volontaires des jeunes en faveur de la communauté sociale. On en trouve leurs débuts dans les jours de tourbillon de guerre quand les jeunes, afin d'aider mieux et avec plus d'organisation les guerriers au front, formaient des unités de travail dans le territoire libre. C'est ainsi que jusque la fin de l'année 1944 les organisations de USAOJ formèrent des unités de travail dans tous les arrondissements. Elles accomplissaient des travaux désignés quant au fournissement temporaire du front avec des besoins les plus nécessaires. Cependant, vers la fin de l'année 1944, quelques moindres unités de travail dans les arrondissements de Nikšić, Šavnik et Kolašin accrurent en premières brigades de travail. Par la formation des brigades de travail la jeunesse put, avec plus de plan et d'organisation d'entreprendre la réalisation des devoirs les plus graves.

Etant formées pendant la guerre de libération nationale, les brigades de travail de la jeunesse reçurent leur pleine signification dans la période de restauration et de sa construction. Dans cette période les brigades de travail, d'après leur force et leur habileté, participaient dans les travaux volontaires, à l'écartement des ruines, à la restauration des maisons démolies et à l'édification des maisons nouvelles, des écoles, des établissements, des routes, des ponts, à fendre du bois, au labourage des terres, à l'écartement de la neige des routes, au transportement des vivres et de la nourriture pour le bétail. Le travail de vivification de l'économie était d'une signification particulière: labourage, semaille, moisson, plantation et greffe des arbres fruitiers, etc.

En dépit de nombreuses difficultés (travail non-organisé, emploi de la main-d'oeuvre sans plan, manque d'expérience et des moyens techniques) dans la première année de restauration la jeunesse a réalisé des résultats remarquables, donnant de cette façon une contribution économique importante en la reconstruction du pays.

Quoique la jeunesse accomplissait des devoirs simples dans la première année de restauration, elle acquerrait par ce travail une expérience qui se manifesta dans la seconde année de la restauration où l'on construit et édifie tout ce qui pouvait servir comme fondement pour le premier plan de cinq ans (reconstruction et construction des routes, réparation et construction des écoles, des hôpitaux, labourage des terres etc.).

Comprenant son rôle en l'exécution des devoirs dans le cadre du premier plan de cinq ans, la jeunesse en masse prit part à la construction du chemin de fer de Nikšić—Titograd, étant l'objet le plus important du premier plan de cinq ans.

A part de la construction du chemin de fer de Nikšić—Titograd, la jeunesse prit grande part au travail sur d'autres objets importants (construction du sanatorium à Lovćen, de l'école professionnelle maritime à Ko-

tor, de l'internat à Nikšić, de l'école secondaire à Titograd, du combinat de l'industrie de bois à Mojkovac, de l'usine hydraulique à Glava Zete et de la route Platije—Morača) ainsi qu'à plusieurs actions locales (réparation et construction des routes rurales, construction des maisons coopératives, des maisons et des écoles, boisement des contrées nues, labourage des terres, récolte et encore d'autres travaux). A un tel appel de masse de la jeunesse à l'exécution de toutes les tâches du premier plan de cinq ans, la jeunesse rurale s'accroissait particulièrement assurant la main-d'oeuvre non seulement pour les actions de travail de la république mais aussi pour les actions de travail fédérales. Pour cela, la participation de la jeunesse à la restauration et la construction après la guerre avait une importance économique indubitable car, de cette manière la jeunesse a contribué à l'épargne du budget de l'état au moyen duquel on ne pourrait pas exécuter la restauration du pays dévasté par la guerre.

La contribution économique des actions de travail de la jeunesse se manifestait aussi dans le fait que des milliers de brigadiers et brigadières apprirent à lire et à écrire et reçurent des qualifications professionnelles à bas prix et en très peu de temps. Donc, les actions de travail de la jeunesse n'étaient pas seulement un théâtre de victoire du travail mais aussi des écoles universelles dans lesquelles on présentait à la jeunesse la possibilité d'un travail culturel et instructif.

La présence d'un grand nombre de jeunes aux actions de travail, leur vie et leur travail collectif, l'instruction culturelle, ont approfondi la plus grande conquête de la guerre de liberté nationale la fraternité et l'unité. C'est pour cela que ces actions étaient et qu'elles sont restées des écoles dans lesquelles on développait la fraternité et l'unité.